

Geschiedschrijver van Europa - Tony Judt 1948 - 2010

In Amerika voelde hij zich het meest Europeaan en daar schreef hij zijn indrukwekkende geschiedenis van het naoorlogse Europa.

Vanuit de gevangenis van zijn onbeweeglijke lichaam bleef Tony Judt lesgeven. Verlamd als hij was, dicteerde hij zijn laatste boeken aan een assistent. Hij waagde het ook om nog eenmaal college te geven. Gezeten in een rolstoel, gewikkeld in een deken die was opgetrokken tot zijn nek om hem warm te houden, en een hoofdtooi met adembuisje en microfoon, gaf hij duizend studenten in New York een laatste boodschap mee: de staat biedt oplossingen voor de gaten die de vrije markt laat vallen.

Die boodschap is in Amerika bijna even schokkend als zijn kritiek op Israël als een achterhaalde staat. De aanvallen die hij te verduren kreeg, deden hem weinig. "Buiten de Universiteit van New York word ik gezien als een Joodse communist die zichzelf haat en linkse lariekoek verkondigt, maar binnen de universiteit word ik beschouwd als een typische ouderwetse, blanke man met elitaire opvattingen. Dat bevalt me wel. Ik sta aan de rand van beide werelden." Geen enkele wereld paste hem helemaal. Hij was historicus, maar schreef het liefst over zijn eigen tijd. Hij noemde zichzelf een "sociaal-democratische universalist" maar verafschuwde linkse ideologen. Hij was Engels van geboorte, maar woonde en werkte in Amerika. In de VS roemde hij de Europese sociale bescherming, en in Europa gaf hij hoog op van de intellectuele en culturele verworvenheden van het vitale Amerika.

Judt werd in 1948 geboren in Londen, in een gezin dat, in de Engelse zucht naar maatschappelijke indeling, werd gezien als lagere middenklasse. Het gezin woonde boven de kapperszaak waar Tony's ouders werkten. Zijn ouders stamden af van Oost-Europese Joden, maar ze deden weinig tot niets aan Joodse traditie of geloof. Alleen op vrijdagavond, als ze gingen eten bij de ouders van zijn vader, kreeg hij iets mee van de zoete en kruidige smaken van de Joodse keuken van Oost-Europa. Thuis stond er gewoon doodgekookt vlees en groente op tafel. "We zijn wat we hebben gegeten. Ik ben heel Engels", schreef Judt begin dit jaar in een reeks van herinneringen die verscheen in The New York Review of Books.

Die vrijdagavonden bij zijn grootouders waren belangrijk voor hem. "Ik ben gevoed met woorden. Ze rolden van de keukentafel op de grond waar ik zat: grootvader, ooms en vluchtelingen bestookten elkaar met Russisch, Pools, Jiddisch, Frans en iets wat door moest gaan voor Engels. Het waren lange gelukkige uren dat ik luisterde naar Midden-Europese autodidacten die tot laat in de avond discussieerden: Marxismus, Zionismus, Sozialismus. Praten was voor mij de essentie van een volwassen bestaan. Dat idee ben ik nooit kwijtgeraakt."

Het Londen van zijn jeugd was nog zwaar getekend door de schade en de tekorten van de oorlog, maar er was optimisme. Zijn ouders stuurden hem naar een particuliere middelbare school, de zeer goed aangeschreven Emanuel School.

Hij was een dwarse leerling en maakte de school niet af. Tot verrassing van zijn leraren werd hij toch toegelaten tot King's College in Cambridge om geschiedenis te studeren.

Maar hij ging eerst naar Israël. Op zijn 15de was hij gegrepen door een socialistische opvatting van het zionisme. Hij werd lid van een Britse zionistische jeugdorganisatie en werd daar secretaris van. 's Zomers ging hij naar Israël om in een kibboets te werken. Heerlijk vond hij het: acht uur sloven in een hete bananenplantage en dan vrolijke avonden vol muziek en discussie. "Ik was de ideale nieuwkomer: uitgesproken, toegewijd, compromisloos ideologisch conformistisch." Wel vond hij het toen al vreemd dat hij nooit Arabieren zag, ook al woonden die in groten getale in de buurt.

Geleidelijk ontdekte hij de schaduwkanten van het mooie kibboetsleven. Het waren eigenlijk heel bekrompen en geïsoleerde gemeenschappen die geen enkele interesse hadden in de wereld buiten hun dorp. Toen hij als chauffeur diende in de Zesdaagse Oorlog tegen de omringende Arabische landen vielen hem meer schellen van de ogen. Hij schrok van het gemak waarmee zijn kibboetsvrienden spraken over de toekomstige overheersing van Arabisch gebied. "Binnen een paar weken had ik mijn koffers gepakt en ging naar huis."

Tijdens zijn studie in Cambridge sneuvelden meer illusies. In een lang gesprek met een docent die elk woord van hem zorgvuldig fileerde, bleef er niets over van Judts 'gepantserde jeugdige marxisme'. "Dat was nog eens lesgeven", schreef Judt.

Aangetrokken door de toenmalige reputatie van Parijs als het intellectuele centrum van de wereld studeerde hij verder aan de prestigieuze École Normale Supérieure. Hij trof er inderdaad intellectuelen aan die met groot zelfvertrouwen hun mening gaven over alle zaken van de wereld, een gemak dat Tony Judt zou overnemen.

Hij zou later ook heel kritisch zijn over die Franse intellectuelen, die Stalins communisme verheerlijkten en die lang zwegen over de Franse collaboratie met de Duitse oorlogsmachine. Dat laatste kwam Judt op woedende ontkenningen te staan, maar kritiek bracht hem zelden van zijn stuk.

Hij schreef historische studies over socialisme in Frankrijk, maar hij zou pas naam maken toen hij de naoorlogse geschiedenis van heel Europa onderhanden nam. Het leidde tot een pil van ruim negenhonderd pagina's. 'Postwar: A History of Europe Since 1945' verscheen in 2005. Het boek was de weerslag van zijn hoogleraarschap in Europese Studies aan de Universiteit van New York. Het werd geroemd om zijn brede visie en encyclopedische kennis. Judt vond het een waagstuk om het te schrijven, vooral omdat die geschiedenis zich tijdens zijn eigen leven had afgespeeld. Wellicht gaf zijn verblijf in Amerika hem de nodige academische distantie.

In 1975 kwam hij voor het eerst in Amerika. Anders dan destijds gangbaar was voor Europese intellectuelen, viel hij voor het land. "Ik was verleid", zei hij. Het beste van Amerika zijn de universiteiten, vond hij.

Daarmee doelde hij niet op Harvard of Yale, maar gewone, onbekende instellingen te midden van eindeloze maïsvelden. Zelfs de kleinste van die universiteiten hebben bibliotheken, faciliteiten en ambities waarop de meeste oude Europese universiteiten alleen jaloers kunnen zijn. De bibliotheek van de obscure Universiteit van Indiana telt 7,8 miljoen boeken, terwijl het befaamde Cambridge er 7 miljoen heeft.

Judt is Amerikaans staatsburger geworden, maar af en toe speelde de gedachte op om terug te keren naar Europa. "Maar juist in Amerika voelde ik me het meest Europees."

In september 2008 werd bij hem de vrij zeldzame ziekte amyotrofische laterale sclerose ofwel ALS gevonden. De cellen die elke beweging van het lichaam regelen, sterven af. Er is niets mis met de spieren, legde hij uit, maar er is geen elektrische impuls, alsof iemand de stroom heeft uitgeschakeld.

In december kon hij zijn handen niet meer bewegen, in maart zat hij in een rolstoel en in mei kon hij niet meer zelfstandig ademen. "Het lijkt alsof je in een gevangenis zit die elke dag tien centimeter krimpt", zei hij. De nachten waren het ergste, alleen met zijn gedachten.

Zijn geest bleef helder. Zijn studenten kwamen naar hem toe, in zijn studeerkamer die snikheet was gestookt voor zijn koude lichaam.

Hij dicteerde herinneringen aan een assistent. En hij werkte aan zijn laatste college dat hij augustus 2009 zou geven. Het werd een pleidooi voor sociaal-democratie, dat hij nog zou uitwerken voor het boek 'Ill Fares the Land'. De laatste decennia overheerst het materiële eigenbelang de politiek, betoogt hij. Collectieve voorzieningen delven het onderspit. We weten wat de dingen kosten, maar niet wat ze waard zijn.

Het boek is opgedragen aan zijn zonen Daniel en Nicholas. "Dankzij onze gesprekken aan de eettafel ontdekte ik hoezeer de jeugd van nu geeft om de wereld die wij hun hebben nagelaten - en hoe ontoereikend de middelen zijn die we hebben gegeven om die wereld te verbeteren."

Tony Judt werd geboren op 2 januari 1948 in Londen. Hij stierf in New York City op 6 augustus 2010.

Materieel eigenbelang beheerst de politiek, betoogt hij. Collectieve voorzieningen delven het onderspit. We weten wat de dingen kosten, maar niet wat ze waard zijn.